

סמכות גוף שיפוטי להתערב בהחלטה שלטונית לצאת למלחמת רשות

הקדמה

השאלה שתידון להלן היא אם ראוי שלגוף שיפוטי תהיה סמכות לבטל או לשנות החלטות של גוף שלטוני מחוקק או מבצע, כך שתהיה בקרה על פעולות השלטון. ושמה להיפך - גם אם ראוי שגופי שלטון יוועצו עם גופים שיפוטניים ויטייחסו לדעתם, בוודאי בכל שנוגע למהלכים משמעותיים, נכון שתהיה לגוף השלטוני עצמאות בהחלטתו ויכולת משילות. כמקרה בוחן נדון בשאלה האם לסנהדרין ישנה סמכות למנוע ממלך ישראל יציאה למלחמת הרשות.¹ לחלופין ייטען שהמלך צריך אומנם להיוועץ בסנהדרין לפני היציאה למלחמה ולהתחשב - ככל האפשר - בשיקול דעתם, אך למעשה, בשורה התחתונה, הוא אינו מחויב לנהוג על פי הוראותיהם.

א. מקום הסנהדרין מול המלך במלחמת רשות

במשנה סנהדרין (פ"א מ"ה) נאמר: 'ואין מוציאים למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד'. כך גם במשנה סנהדרין (פ"ב מ"ד) נאמר על המלך: 'ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד'. בגמ' (ברכות ג ע"ב; סנהדרין טז ע"א) מסופר על דוד המלך שנהג כך למעשה ונמלך בסנהדרין לפני שיצא למלחמת רשות: כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו. מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו: אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין לפרנסה! אמר להן: לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו. אמר להם: לכו פשוו ידיכם בגדוד. מיד יועצין באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים.

1. בהגדרת מלחמת רשות ראה: רמב"ם ספר המצוות, מ"ע קצ; רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"א; ספר החינוך, מצוה תקכו. וראה עוד: הרב אריאלי, משפט המלחמה, פרק א', 'מלחמת מצוה ומלחמת רשות', עמ' יא-טו; הרב טכורש, 'מלחמת רשות מצוה או חובה', כתר אפרים סי' א; התורה והמדינה, ח"ב עמ' פט-צח; בצומת התורה והמדינה, ח"ג עמ' 243-252; הרב זיון, 'מלחמה לאור ההלכה', תורה שבע"פ יג, עמ' קמג-קמח; הרב יהודה גרשוני, 'מלחמת רשות ומלחמת מצוה', תורה שבע"פ שם, עמ' קמט-קנו; הרב פרדס, 'מלחמת מצוה ומלחמת רשות', תורה שבע"פ ל, עמ' מט-נג; הרב אריאלי, 'מלחמת רשות וגדריה', עמוד הימיני סי' יד; הרב שמרלובסקי, 'מלחמת רשות ומלחמת מצוה', ספר הראל, עמ' 47-87 ועוד.

אמר רב יוסף: מאי קרא - ואחרי אחיתפל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך
 וואב, אחיתופל - זה יועץ, וכן הוא אומר ועצת אחיתפל אשר יעץ וגו', ובניהו בן
 יהוידע - זו סנהדרין, אביתר - אלו אורים ותומים.

בפירוש רש"י למילים 'ונמלכים בסנהדרין' ישנה לכאורה סתירה, שבברכות (ג ע"ב) פירש
 רש"י 'שנוטלין מהם רשות', והוסיף טעם 'כדי שיתפללו עליהם', משמע שאין צריכים את
 רשותם לעצם היציאה למלחמה. בסנהדרין (טז ע"א), לעומת זאת, כתב רש"י רק
 'שנוטלין מהם רשות', ומשמע להיפך, שאי אפשר לצאת למלחמה ללא רשותם.

ב. יש סמכות לסנהדרין למנוע יציאה למלחמה

1. שיטת רש"י לדעת רוב מבארי

רוב הפרשנים שמיישבים את הסתירה בדברי רש"י נטו לומר שאכן ישנה סמכות לבית
 הדין הגדול למנוע מהמלך לצאת למלחמת הרשות. בספר 'עיניים למשפט'², בספר
 'משפט הצבא'³ וכן הרב יהודה גרשוני⁴ כתבו שכאשר היציאה למלחמה היא ברצון העם
 ואין צורך בכפייה, כשם שהיה אצל דוד המלך, שהעם הוא שיזם את הבקשה מהמלך,
 הרי שאין צורך בהסכמת הסנהדרין, ורק מבקשים שיתפללו. לעומת זאת כאשר המלך
 מחליט לצאת למלחמה והוא צריך להוציא את העם בכפייה, צריך גם את רשותם. הרב
 אליעזר וולדינברג⁵ דחה תירוץ זה, כיוון שאין כל הוכחה לכך שבתקופתו של דוד המלך
 כולם הסכימו לצאת. הרב וולדינברג עצמו סבור שישנה הבחנה אחרת בין המקרה
 הפרטי של דוד המלך לשאר המלכים. במקרה של דוד המלך פירש רש"י שהרשות
 מהסנהדרין היא רק כדי שיתפללו עליהם, כיוון ששם כבר הייתה הסכמה משמיימת
 בשתי דרכים: גם מאחיתופל, שעצתו הייתה 'כאשר ישאל איש בדבר ה'⁶, וגם מה'אורים
 ותומים' שהבטיחו ניצחון. אבל כאשר אין יועץ כזה ואין אורים ותומים, המלך צריך לקבל
 הסכמה מהסנהדרין לפני יציאה למלחמת רשות.⁷

בדומה לכך מתרץ הרב ישראלי⁸ שדוד המלך הוא שיסד את משפט המלוכה לפיו כאשר
 יוצאים למלחמת הרשות נמלכים בסנהדרין. לכן, כאשר דוד עשה זאת, זה היה על מנת
 שיתפללו עליו, כמו שאומר רש"י. אבל לאחר שדבר זה נקבע כמשפט המלך לדורות,
 הוא הפך להיות חובה, והמלך צריך תמיד לקבל הסכמה מהסנהדרין ליציאה למלחמת
 הרשות.⁹ על דרך זו מתרץ גם האדר"ת,¹⁰ שישנו הבדל בין בית ראשון, שהיו בו אורים

2. עיניים למשפט, ברכות ג ע"ב (עמ' ט).

3. משפט הצבא בישראל, עמ' מד, בשם הרב ורנר.

4. הרב יהודה גרשוני, 'מלחמת רשות ומלחמת מצוה', שם.

5. שו"ת ציץ אליעזר, ח"כ סי' מג אות ו; הלכות מדינה, ח"ב שער ד פ"ג עמ' קיד-קטו.

6. שמואל ב, טז כג.

7. כך יש להסביר גם את דברי המהרש"א, חידושי אגדות סנהדרין טז ע"א, להלן, והערה 35, שהוא
 מתכוון בדבריו לדוד המלך בלבד ולא לדורות.

8. עמוד הימיני, סי' טז אות ו.

9. ראה הרב גליקסברג, 'סמכות הסנהדרין ביציאה למלחמה', תורה שבעל פה יג, עמ' קפג-קצו, שכותב

ותומים, לתקופות אחרות שלא היו בהן אורים ותומים. בזמן שהיו אורים ותומים, אזי לאחר שהמלך שאל באורים ותומים שוב לא היה צריך את אישור הסנהדרין, ואז תפקידם נותר רק להתפלל. לעומת זאת בזמן שאין אורים ותומים, יש לקבל את אישור הסנהדרין. בספר 'שפתי חכמים' על ברכות,¹¹ כתב שאולי אפשר להגיה ברש"י, להוסיף ו' ולגרוס 'וכדי שיתפללו עליהם'. לאחר הגהה זו גם ברש"י בברכות יהיה משמע שמוכרחים לקבל את אישור הסנהדרין, ולא רק להודיע להם כדי שיתפללו.

הגמרא בברכות (כט ע"ב) עוסקת בהלכות תפילת הדרך:

וכשאתה יוצא לדרך הימלך בקונך וצא. מאי הימלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך.

בדין זה כתבו הבאר היטב' (סי' קי"ט ס"ק י') וה'משנה ברורה' (שם ס"ק כח):

נוהגין ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך, ויש סמך ממ"ש חז"ל נמלכין בסנהדרין ופרש"י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם.

כתב העלי תמר¹² שיש ללמוד מדבריהם על הדמיון בין תפילה וברכות לבין הסכמת הסנהדרין. תפילה וברכות הן נטילת רשות מהקב"ה לפעול בעולם, ואסור ליהנות מהעולם הזה ללא ברכה ולצאת לדרך ללא תפילה, אבל עם תפילה וברכה יש רשות. כך גם הסכמתם של הסנהדרין להתפלל עליהם היא אישור לצאת למלחמה, ואין לצאת ללא אישור זה. עצם תפילת הדרך הרי היא הימלכות בקונו ונטילת רשות לצאת, שהרי אף על פי שאין כאן בקשה ישירה, נטילת רשות אף בעקיפין נחשבת לנטילת רשות. גם הרב וינברגר¹³ הבין שחובה לקבל את הסכמת הסנהדרין. הוא מסביר את דברי רש"י שהבקשה לאישור היא חד-פעמית, אבל הבקשה לתפילה היא בכל יום ויום, במשך כל זמן המלחמה, כפי שהדבר מופיע להבנתו כתיאור יומיומי בגמרא,¹⁴ וכמשה רבנו במלחמת עמלק, שכל זמן שהרים ידיו בתפילה גברו ישראל על אויביהם:

ברור שבמשך מלחמה אחת כמה שתאריך, צריכים לקחת רשות רק בזמן יציאה למלחמה ולא יום יום, וכאן אנו רואים שכל יום חזרו על בקשת רשות, לכאורה ללא צורך. ולכן יש להסביר שהסיבה הייתה כפירוש רש"י, כדי שיתפללו עליהם. כל יום מחדש דרשו לוחמי ישראל בסנהדרין כדי לקבל כל יום ברכה מפיהם כדי שיקויים בהם: 'כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם'.

תירוצן דומה, שמלכי בית דוד קיבלו עליהם לדון בסנהדרין גם בדברים ששייכים לדיני המלוכה, ותירץ בכך כמה סוגיות.

10. 'מצוה לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים', מוריה שיג-שטו (תשס"ה), עמ' לא.

11. שפתי חכמים, על ברכות ג ע"ב, לרב אברהם אבא הערצל, רב מחזיקי הדת בפרעסבורג, תרנ"ח.

12. לי תמר, ברכות פ"ט ד"ה נכנס לדרך מתפלל, עפ"י זהר וישלח קעח ע"א.

13. שו"ת יד אפרים, סי' יא אות ו.

14. גם לדברי היד אפרים חלק מהתיאור איננו יומיומי. כדי שתהיה משמעות לשזירת המלחמה בתיאור היומיומי, העדיף היד אפרים למעט בחלק שאינו יומיומי, ולהעמידו על עצת אחיתופל ועל השאלה באורים ותומים בלבד, ואילו שאר חלקי הסיפור כולל הפנייה לסנהדרין הם יומיומיים. השנה לסיפור חנה ופנינה בשמואל א', א, שגם שם משולב סיפור החוזר על עצמו בסיפור שקרה פעם אחת.

הרב וינברגר מוסיף וכותב¹⁵ שאין למלך להוציא למלחמת הרשות ללא הסכמת הסנהדרין. דרכו של רש"י לשנות לעיתים את פירושו,¹⁶ והפירוש הנכון יותר הוא בסנהדרין. הסדר הנכון הוא שלאחר שהסנהדרין מאשרים את היציאה למלחמה, הם מתפללים, ובזכותם בא הניצחון. הרב נחום גינזבורג מסביר¹⁷ שסדר הדברים הוא שהיה קשה לרש"י: מדוע פונים לסנהדרין בסוף, הרי צריך קודם כול לקבל את אישורם ואח"כ לפנות לאחיתופל ולאורים ותומים? אלא שוודאי תחילה קיבלו את אישור הסנהדרין, ולאחר שהתייעצו עם אחיתופל ושאלו באורים ותומים, פנו שוב לסנהדרין כדי שיתפללו עליהם. ה'באר מרים'¹⁸ מחלק בין מלחמה גמורה, שהיא מדין מלחמת הרשות, ובין פשיטה בגדוד. במלחמה גמורה שכוללת כיבוש צריך להימלך בסנהדרין, לשמוע בעצתם ולקבל את הסכמתם. לעומת זאת, על פשיטה בגדוד בלבד, שמשמע שהיא מעשה יומיומי, שנעשה ע"י גדודו של המלך מדין מלכות וללא גיוס העם, ומטרתו לשלול של ולבוז בז בלבד, אין צורך לקבל את הסכמת הסנהדרין.¹⁹

כך או כך, מכנה משותף לכל הפרשנויות הוא שדעת רש"י שאין סמכות למלך לצאת למלחמת הרשות ללא הסכמת הסנהדרין. לא מבקשים מהם רק שיברכו ויתפללו אלא שיאשרו את היציאה למלחמה.

2. סמכות לסנהדרין למנוע מהמלך לצאת למלחמה - דעות נוספות

גם הרמב"ם הבין שהמלך אינו יכול לצאת למלחמת הרשות מבלי לקבל את אישור הסנהדרין. הרמב"ם כתב כך בחמישה מקומות:

(1) בספר המצוות (הקדמה למניין המצוות) כתב הרמב"ם: 'וידוע שהמלחמות וכבוש הארצות לא יהיה אלא במלך ובעצת סנהדרי גדולה וכהן גדול...', והעיר הרמב"ן (השגות לספר המצוות לרמב"ם, העשין והלאוין שסילק): 'וזו היא באמת מצוה לא עצה בלבד והיא לדורות'.

(2) ב'פירוש המשנה' (סנהדרין פ"א מ"ה) כתב הרמב"ם:

מלחמת הרשות למדנו אותה ממה שהיה דוד עושה, לפי שלא היה יוצא למלחמת הרשות אלא עד שמקבל הסכמת סנהדרי גדולה, כמו שמפורסם אצלנו ממנהגי עליו השלום.

(3) ב'פירוש המשנה' (סנהדרין פ"ב מ"ד) כתב הרמב"ם: 'ומתנאי מלחמת הרשות שלא תהא אלא במלך וסנהדרין'.

15. 'סמכות הציבור בבחירת אישי הממשל לאור ההלכה (הרעיון הדמוקרטי במקורות היהדות)', בספר ועתה כתבו לכם, תשס"ג, עמ' תנט.

16. בשם ר"א לנדא, על פי המהרש"א קידושין מד, שדרכו של רש"י לפרש במקומות שונים באופנים שונים.

17. 'בענין שאלה באורים ותומים', ספר זכרון רפאל, עמ' רנז-רנח.

18. באר מרים, לרמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"א אות ב.

19. וראה עוד: שו"ת בני בנים, ח"א סי' מג אות ה; שם ח"ג סי' לג; חוקת עולם, ח"ב עמ' 556.

4) בהלכות סנהדרין (פ"ה ה"א) כתב הרמב"ם: 'ולא מוציאין למלחמת הרשות... אלא על פי בית דין הגדול'.

5) ובהלכות מלכים (פ"ה ה"ב) הוא כתב:

מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

כך סובר גם המאירי (סנהדרין טז ע"א):

אבל שאר מלחמות שהוא עושה מעצמו מצד הרצון או כעס אויב או להרחבת גבולו או לפרסם גבורתו הרי אלו מלחמת הרשות, ואין יכול לכוף את העם לצאת בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

בתוספות הרא"ש (ברכות ג ע"ב) כתב:

ונמלכין בסנהדרין - כדתנן אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד, וגם היו בעלי עצה וגבורה.

משמע שגם דעתם היא שהמלך אינו יכול להוציא את העם למלחמה ללא אישור הסנהדרין.

הרא"ה קוק כותב ב'משפט כהן'²⁰ שהמלך אינו יכול לצאת למלחמת הרשות כדי לכבוש שטחים שאינם מארץ ישראל, כגון ארץ מצרים וכדו', ללא אישורם של הסנהדרין. כך כתב גם באגרות הרא"ה²¹ שהמלך צריך את הסכמת בית הדין לצאת למלחמת הרשות. כן היא גם דעת הרב אלישיב,²² ששואלים באורים ותומים כדי לדעת אם עצת אחיתופל טובה. לפני ששואלים באורים ותומים צריך לקבל את הסכמת הסנהדרין, כי אחרת האורים ותומים אינם משיבים. הרב אלישיב נשאר בקושיה על רש"י מדוע כתב שההימלכות בסנהדרין היא כדי שיתפללו עליהם.

3. טעמי ההלכה

גם הרב חיים דוד הלוי סובר כן, והוא מוסיף וכותב זאת גם בטעם ההלכה:²³

זו דוגמא אחת שעניינים מדיניים ובטחוניים מובהקים היו נחתכין על פי בית הדין של שבעים ואחד, היינו סנהדרין, והיא דעת תורה. ואף כי בוודאי אין שום הלכות כיצד להחליט אם יש לצאת למלחמה מסוימת או לאו,²⁴ אלא שדעת תורה היא

20. משפט כהן, סי' קמה.

21. אגרות הרא"ה, ח"ג אגרת תתקמד (עמ' רנט).

22. הערות הגרי"ש אלישיב, ברכות ג ע"ב ד"ה יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים.

23. שו"ת עשה לך רב, ח"ד סי' א; 'השלום והשלכותיו', תורה שבעל פה כא, עמ' לט-נא; 'דעת תורה בעניינים מדיניים', תחומין ח, עמ' 365-367.

24. ראה גם: שו"ת משפט כהן סי' קמד אות יג; הרב שפירא, 'דעת תורה', תחומין שם עמ' 363-364; הרב אריאל, 'לא תסור, פרק ח' התחומים שבהם חייבים לציית לבית הדין', תחומין יא עמ' 22; הרב עמיחי, 'דעת תורה בעניינים שאינם הלכתיים מובהקים', תחומין שם עמ' 24-30. אבל ראה הרב שאנן, 'דעת תורה בענין שאינו הלכה', תגובה, תחומין יב, עמ' 171-177, שלדעתו ישנם שיקולים הלכתיים בכל נושא; הרב נפתלי בר

דבר חשוב מאד כשלעצמו... עניני החולין של האומה לא נחתכו כמצווה מן התורה לדורות... אך תמיד הייתה ההנהגה המדינית של האומה זקוקה להסכמת דעת תורה. אלא שאין ספק שכאשר נכנסו להימלך בסנהדרין שטחו בפניהם את כל הפרשה כשמלה, נמסר להם כל המידע שברשותם, שעל פיו היו מחווים דעתם ונותנים את הרשות המבוקשת או לאו.

גם הרב גליקסברג²⁵ סובר שהמלך צריך לקבל את רשות הסנהדרין ליציאה למלחמת הרשות.²⁶ הוא כותב עוד טעם להלכה זו, שיציאה למלחמה אינה מזכויותיו של המלך שהן טובת עצמו (דבר זה קיים רק בצורת שלטון של מלך ממש), אלא מסמכויותיו ומחובותיו כלפי הציבור (ודבר זה קיים בכל צורת שלטון חוקית), ולכן צריך להימלך בסנהדרין, שהיא נציגות הציבור.²⁷

4. מלחמה ללא רשות הסנהדרין

לדעה זו, שאין סמכות למלך לצאת למלחמת הרשות ללא אישור הסנהדרין, יהיו השלכות הלכתיות במקרה שהוא יוצא למלחמה מבלי שקיבל את אישור הסנהדרין. יש אומרים שאם המלך כובש במלחמת רשות ללא אישור בית הדין, אין תוקף ציבורי לכיבושו והוא נקרא 'כיבוש יחיד'. כן כתבו התוספות²⁸ והרמב"ם²⁹ על דוד המלך שכבש את ארם נהרים וארם צובא לפני שכבש את כל הארץ ולא שאל באורים ותומים ובסנהדרין, ולכן סוריה נקראת 'כיבוש יחיד'. בשו"ת 'דבר אברהם'³⁰ כתב שאם יצאו למלחמת רשות ללא אישור הסנהדרין, אין שם דין 'מלחמה', ולכן לא נוהג דין 'אשת יפת תואר'. הרב גרשוני³¹ מוסיף שבמקרה כזה לא יחול גם דין 'עד רדתה'³², ויהיה אסור לחלל שבת.

ג. אין סמכות לסנהדרין למנוע יציאה למלחמה

יש חולקים וסוברים שהמלך אינו צריך כלל לקבל אישור מהסנהדרין על עצם היציאה

אילן, משטר ומדינה בישראל ע"פ התורה, ח"ב פרק כה סע' קלה יציאה למלחמה, עמ' 651-656, שכתב רשימת היבטים הלכתיים שעל בית הדין לבחון לפני היציאה למלחמה, כגון: האם הסיכון סביר, האם מותר לצאת למלחמה נגד עמון ומואב, נגד בעל ברית, כדי לסייע לבעל ברית נגד אויבו, ועוד. וראה עוד: הרב גוטל, 'את אשר יאהב - יוכיח: מורכבות יחסו של הרב שאול ישראלי אל אישיה, מוסדותיה ומשנתה של הציונות הדתית', סוגיות בחקר הציונות הדתית, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ב עמ' 145-167, הערה 66, וההפניות שם. וראה הרב פדרבוש, משפט המלוכה בישראל, עמ' 203, שכתב: 'ברור שבזמן הזה שאין סנהדרין גדולה, הנהגת המדינה זקוקה להסכמת בית המשפט העליון שבימיה, המכריע על יסוד דעת התורה ומוסרה, אם המלחמה רצויה לפי יסודות הצדק והמשפט או לא'.

25. 'סמכות השלטון הישראלי ע"פ ההלכה', תורה שבעל פה ל, עמ' נט.
26. והוא מסביר את רש"י כפי שהסביר הרב ישראלי, ראה לעיל הערה 9.
27. כן כותב גם הרב עמיחי, הנ"ל עמ' 27, שסמכות הסנהדרין נובעת מהיותה מייצגת את העם.
28. תוספות, ב"ב צ ע"ב ד"ה כך.
29. פירוש הרמב"ן לתורה, דברים יא, כד.
30. דבר אברהם, ח"א סי' יא אות ו.
31. הרב גרשוני, 'מלחמת רשות ומלחמת מצוה', תורה שבע"פ יג, עמ' קמט-קנו.
32. דברים כ, כ; ספרי דברים, שופטים פס' רד אות כ; שבת יט ע"א; רמב"ם, הל' שבת פ"ב הכ"ה; שם, הל' מלכים פ"ו הי"א; טור או"ח סי' רמט.

למלחמה. רבנו יהונתן מלוניל³³ כותב (כרש"י בברכות): 'והיו מודיעים להם כדי שיתפללו עליהם', וכן כתב 'צריך שימלך עם ע"א סנהדרין אם ילחם במלחמת הרשות כדי שיתפללו עליו לפני הלחמו עם אויביו'. כן כתב בחידושי הר"ן (סנהדרין כ ע"ב): המלך יכול להכניס העם ולהוציאם למקום חפצו וזו אחת ממעלת המלכות. דאין לפרש שהכוונה לומר שאינו מוציאם אלא בב"ד של ע"א, א"כ אין זו מעלה אלא שפלות.³⁴

כן כתב מהרש"א (חידושי אגדות סנהדרין טז ע"א ד"ה יועצין): לשון מלך כאן גם הוא מלשון עצה, כמו וימלך לבי דנחמיה, אבל אמר שנטלו עצה שהיא הנהגת המדינה במלחמה מאחיתופל, ועוד נטלו עצה מסנהדרין איך יתנהגו במלחמה ע"פ התורה בכמה דברים במלחמה.

כלומר לא שואלים את הסנהדרין אם לצאת למלחמה, אלא רק כיצד לנהוג שם ע"פ התורה.³⁵ כן סובר גם הנצי"ב (מרומי שדה סנהדרין כ ע"ב ד"ה ומוציא): היה תלוי ברצונו לבד, והיינו ממעלת המלך, אלא שנמלכין בסנהדרין שיסכימו המה ג"כ, אבל המה מוכרחים להסכים. תדע שהרי יועצין תחילה עם אחיתופל, ואם היה הדבר תלוי עד שיסכימו, האיך נטלו עצה איך להילחם תחלה. אלא שהעיקר היה תלוי ברצון המלך. וכ"כ רש"י בברכות (ג ע"ב) שנמלכין בסנהדרין כדי שיתפללו עליהם. אבל לא נדרשו לרשותם.³⁶

שיטתו של הרב ישראל³⁷ היא שמלחמת מצווה היא רק מלחמה לכיבוש ארץ ישראל, שהיא מוטלת גם על כל יחיד וגם על הכלל. מלחמה אחרת לעומת זאת, אף שיש מצווה על הכלל לצאת אליה, נקראת מלחמת הרשות. נמצא שבוודאי אין הסנהדרין יכולים לעכב, וצדקו דברי רש"י שהפנייה אליהם נועדה רק כדי שיברכו את הלוחמים ויתפללו למענם ולהצלחתם. עוד הוא מוכיח מדברי הרמב"ן שדוד לא נמלך בסנהדרין כשכבש את סוריה, שרשות הסנהדרין אינה מעכבת ואינה אלא עצה טובה 'כדי שיתפללו עליהם', אבל בכוח המלך ובסמכותו להוציא למלחמה. הרב אהרנברג³⁸ מצטט את דברי הרמב"ם ב'פרוש המשנה'³⁹ שכתב שדוד נהג שלא לצאת למלחמת הרשות ללא הסכמת הסנהדרין,

33. רבנו יהונתן מלוניל, משנה סנהדרין ג ע"א מדפי הרי"ף.

34. יש מסבירים את דברי הר"ן אחרת. המלך אומנם תלוי באישור הסנהדרין על מנת לצאת למלחמת הרשות. הר"ן מתכוון לומר שרואים את מעלתו, לא בכך שהוא צריך את אישור הסנהדרין, שהרי זו אינה מעלה, אלא בכך שהוא זה שמוציא את העם למלחמה. כן הסביר בשיעורי ר' דוד, סנהדרין כ ע"ב אות רסג. יש גם שמעמידים את דברי הר"ן במלחמת מצווה ולא במלחמת הרשות, ראה הרב יהודה זולדן, שבות יהודה וישראל, עמ' 182.

35. אולם ראה לעיל הערה 7, שהרב וולדינברג מסביר שמהרש"א עוסק רק בדוד המלך, ואין זו הלכה לדורות. 36. ראה הלכות מדינה, ח"ב שער ד פ"ג עמ' קיז-קיט אות ח, על סמכותה של הסנהדרין בהוצאת העם למלחמה ללא מלך. וראה עוד ר"י זולדן, שבות יהודה וישראל, עמ' 285-287, שהמלך קובע אם לצאת למלחמה ולא הסנהדרין, ושם עמ' 181-188, שדן במצב ההפוך - אם סנהדרין יכולה להכריח את המלך לצאת למלחמה.

37. עמוד הימיני, סי' יד.

38. תחומין י, עמ' 29-30, פרק ב': רשות הסנהדרין אינה מעכבת.

39. פיה"מ לרמב"ם, סנהדרין פ"א מ"ה, הובא לעיל.

ומסיק שהדין נלמד ממנהגו של דוד. כמו כן הוא כותב שפשט הפסוק (דברי הימים א' כז, לד) 'ואחרי אחיתפל יהודע בן בניהו ואביתר...' אינו כמדרש הגמרא, אלא כהסבר הפרשנים⁴⁰ שאחרי שמת אחיתופל היו לדוד יועצים אחרים - יהודע ואביתר. דרשת הגמרא אינה אלא אסמכתא. גם אם נאמר שזו מצווה, הרי זו מצווה לכתחילה שאינה מעכבת. לכן ישנה סמכות למלך להוציא למלחמת הרשות גם ללא סנהדרין, ובוודאי בזמן שאין סנהדרין יכול המלך לצאת למלחמה בעצמו, כשם שאם אין יועץ כמו אחיתופל, או בזמן שאין אורים ותומים, יכול המלך להחליט בעצמו גם בלעדיהם.⁴¹ תירוצו לסתירה ברש"י שאף הוא על פי סברה זו (ובניגוד לדעת רוב פרשני רש"י הנ"ל) כותב הרב גליקסברג⁴² על פי דברי הרשב"א.⁴³ לדידו, יש לדיין להתייעץ עם 'הזקנים והישירים בליבותם', כלומר יש לתאם את חוקי המלכות והציבור עם תלמידי חכמים, כדי שלא יהיו הנהגות המלכות שלא כתורה. זה ביאור כוונת רש"י שנמלכים בסנהדרין, שמתאמים את דין המלכות עם דין התורה, כדי שחידושי המלכות יהיו לתקנת הציבור ולא יהיו נגד דין תורה. כלומר: אף שהמלך אינו חייב לקבל את אישור הסנהדרין ליציאה למלחמה, מוטלת עליו חובה להתייעץ איתם, לשקול את דעתם ולתאם איתם ככל האפשר.

סיכום

במלחמת רשות אנחנו מוצאים דעות חלוקות בשאלת סמכותו של המלך כנגד סמכותה של הסנהדרין. דומה אפוא שניתן להסיק כי קיימות שתי דעות עקרוניות בשאלה מה צריך להיות מעמדה של רשות שופטת ביחס לרשות מבצעת:

1. לפי דעה אחת, הרשות השופטת אכן מוסמכת לאשר או לפסול החלטות וחוקים. סמכות זו יכולה לנבוע אם מכוח סמכותה הדתית והמשפטית ואם מכוח סמכותה כגוף שמייצג את העם מול השלטון.
2. לפי דעה אחרת, הרשות השופטת אינה מוסמכת לפסול או להתערב בהחלטות השלטון. עם זאת, על השלטון מוטלת חובת היוועצות לפני שמתקבלת החלטה, ותיאום ההחלטות - ככל האפשר - עם המערכת המשפטית. מטרת הליך זה היא שהמעשים יהיו לתועלת הציבור, מקובלים יותר על הציבור, מוסריים יותר ומוצלחים יותר.⁴⁴

40. רש"י, רד"ק, מצודת דוד, מלבי"ם, דברי הימים א' כז, לד.

41. ע"פ הכלל המופיע בהלכות קטנות למרדכי (מנחות) פרק הקומץ רבה רמז תתקסא, שסתם הלכה, אפילו הלכה למשה מסיני, היא לכתחילה בלבד, ואינה מעכבת בדיעבד, אלא אם כן מפורש בהלכה שהיא מעכבת גם בדיעבד.

42. 'סמכות השלטון הישראלי ע"פ ההלכה', תורה שבע"פ ל, עמ' סד.

43. שו"ת הרשב"א, ח"ה סי' רלח.

44. הערת עורך: נר' גוטל. בשולי הדברים יש מקום להעיר כי ייתכן וייטען שכל האמור אינו אלא ביחס להוצאה למלחמה, על כל המשתמע מהליך ייחודי וחריג זה, ושמה לא יהא כן הדבר בסוגיות 'קלות' יותר. צ"ע, ועדיין חובת ההוכחה על עורך ההבחנה.